

Helyes, ha a nevelő ilyen jellegű házi feladatokat is ad. Ezzel a szülők bevonását is biztosítjuk az általunk helyesnek tartott nevelői tevékenységbe. Egyben utat mutatunk a gyermeknek arra, hogy problémáival, ilyen irányú kérdéseivel is forduljon a szüleihez. Ugyanakkor közvetve befolyásoljuk a szülők és a nagyszülők nevelését is, mert a gyermekeknek ilyen körülmények között nem igen magyarázhatják az angyalok és a manók létezését. Így arra kényszerülnek a még elmaradt világnézetű családok is, hogy a valóság-
nak megfelelő magyarázatokat adjanak a gyermek kérdéseire, problémáinak megoldására. Ugyanezzel a feladattal a tanító visszaviszi a gyermekeket a mese élvezéséhez, szépségeinek felismeréséhez, mert a tanulónak be kell számolnia arról, hogy az általa hallott mesében mi volt a szép, ki volt a jó, aki jutalmát meg is kapta.

Befejezésül szeretnénk röviden rámutatni a mese tárgyalásának néhány metodikai problémájára.

A mesét a szépirodalmi olvasmányok tárgyalásának elvei szerint kell oktatni. A költemények tárgyalásához hasonlóan javasoljuk, hogy a nevelő, ha csak teheti, szépen, megragadóan, könyv nélkül mutassa be a mesét. A bemutatást kövesse az első benyomások rövid számonkérése, majd a szépirodalmi olvasmányok tárgyalásának módja szerint a részegységek elemzése következze. Egy-két irányító kérdés segítségével a tanulók először

mondják el az egység szövegét. Ezután következik beszélgetés formájában az egység megtrágyalása.

Ha bonyolultabb meséről van szó, amelynek elmondása meghaladja a tanulók erejét, akkor az első, második osztályban újra a tanító mondja el, vagy olvassa fel a mesét részegységenként. A felsőbb osztályokban ezt a feladatot egy-egy jól olvasó tanuló is megoldhatja.

A fogalmak tisztázása, a mese tartalmának, mondanivalójának, a világnézeti és erkölcsi nevelőhatások megoldásának a módja azonos a szépirodalmi olvasmányok tárgyalásánál alkalmazott eljárásokkal.

A mese tárgyalása során különösen arra kell törekedni, hogy az a gyermek képzeletét, érdelem- és kedélyvilágát gazdagítsa. Ez a követelmény egyben alapfeltétele a nevelési feladatok megvalósításának is.

Ezt az eljárást inkább tudjuk javasolni annál a megoldásnál, amelynél a mese bemutatásával és tartalmi elmondásával befejezettek tekintjük a mese tárgyalását. Ha ezt tesszük, akkor csak szórakoztatunk és nem nevelünk. Az erkölcsi vagy a világnézeti tanulság levonása elengedhetetlen. Erre minden mese tárgyalása lehetőséget biztosít. Pl. a Hófehérke: jó volt, szerette a dolgozó törpéket, — elnyerte jutalmát, a Piroska és a farkas c. mesében a gonosz, rosszindulatú farkas megkapta büntetését stb.

GARAMSZEGI JÓZSEFNÉ
gyakorló iskolai tanár, Szeged

GARAMSZEGI JÓZSEF
intézeti tanár, Esztergom

Énekóra a II. osztályban

A szocialista és a kommunista társadalom kialakítása szükségszerűen megköveteli iskoláinktól a materialista világnézetű és szocialista erkölcsű nemzedék felnevelését, mert különben a szellemi és az anyagi élet megértése, korszerű továbbfejlesztése, a társadalmi és politikai feladatok céltudatos megvalósítása, valamint a gyakorlati élet által támasztott közösségi feladatok végrehajtása nem válna lehetővé.

Nevelőink feladata, hogy az ismeretnyújtás során az ismeretanyagra jellemző és az abból kisugárzó világnézeti tényanyagot, valamint az ismeretanyagból fejlődő erkölcsi normákat tanulóink számára mindenkor kellő mértékben megvilágítsák, az életkori sajátosságoknak megfelelő értelmi szinten megértessék, élmények útján érzelmileg alátámaszzák, gyakorlatilag elmélyítsék, hogy azok cselekvésre ösztönző erővé, vagyis tanulóink személyiségének alkotó elemévé váljanak.

A zenei nevelés tantervi anyaga és tanítási módszere sajátos módon járul hozzá a fel-növekvő nemzedék világnézetének és erkölcsi arculatának kialakításához. A zenei nevelés anyagát képező művészi alkotások magasrendű esztétikai érzelmeket ébresztenek tanulóinkban. Ezek az esztétikai érzelmek az életjelenségek azon oldalainak tartalmával összhangban keletkeznek, amelyeket a szöveges dalok és hangszerezeneművek tükröznek. Mivel életjelen-

ségeink világnézeti és erkölcsi értékelésünknek és érzelmeinknek is tárgyai, ezért az esztétikai érzelmeink a világnézeti és az erkölcsi érzelmekkel egységben nyilatkoznak meg. Ez a körülmény teszi számunkra lehetővé, hogy a zeneművészet értékes alkotásai által keletkeztetett esztétikai érzelmekkel hatékonyan szolgáljuk a világnézeti és az erkölcsi nevelés célkitűzéseit. A zenei nevelés területén az esztétikai észlelést, s az emocionális reakciók kiváltó szöveges dalok és a meghallgatásra kerülő hangszeres zeneművek segítségével lesznek tanulóinknak abban, hogy élénk érdeklődéssel, emocionális fogékonysággal tegyék magukévá a művészi szimbólumokban rejlő világnézeti és erkölcsi elveket, s azokat a keletkezett esztétikai érzelmekkel átítatva új minőségi szinten szilárdítsák meg személyiségükben. Ezek az esztétikai érzelmek a tanulók viselkedésében fognak végső soron realizálódni, amikor is személyiségüknek alkotó vonásává válva cselekvéseiket lényegbehatóan meghatározzák, motiválják.

A szöveges dalokban és más zeneművekben kifejezésrejutó tartalmak mélyebb megértése, a zenei élmények és érzelmek teljes átélése csak céltudatos nevelői eljárás, jól megválasztott és alkalmazott tanítási módszer útján biztosítható óráinkon. A céltudatos és helyes nevelői eljárás kialakítása érdekében kívánatos, hogy a tanítási vázlat elkészítése előtt a nevelő határozza meg a tanítási anyag eszmei tartalmát, a tartalom érzelmi struktúráját, a művészi kifejezés formáját, a zenei kifejezés eszközeit, s mindezek szoros kapcsolatait. Állapítsa meg, hogy az eszmei tartalomhoz — eddigi ismereteik és élményeik alapján — érzelmileg miként viszonyulnak tanulói, vagyis melyek azok a korábbi ismeretek és élmények, melyek a tanítás eredményességét elősegíthetik, illetve gátolhatják. Igyekezzék kikutatni azokat a hasonló, rokon, esetleg ellentétes érzelmeket és ismereteket is, melyek az új anyag tanítása során felmerülhetnek. Mindezeket használja fel helyesen a nevelő a tanítási óra élményanyagának kibontakoztatására. Az egy tárgyra, egy témára, egy tartalomra vonatkozó sokoldalú komplex érzelmennek lesz majd igazán felemelő, magasrendű és nagy hatásfokú nevelő ereje. A tanítási órára való ilyeszerű felkészülés a nevelői munka gyakorlatának szuggesztív erejét is nagymértékben fokozni fogja.

Az itt közölt tanítási vázlat elkészítését megelőzően mi is igyekeztünk gondolatban ezt az utat bejárni. Az egész tanítási anyag és a tanítandó dal világnézeti és erkölcsi tartalmának, valamint hangulati, emocionális, érzelmi nevelőerejének kibontakozását és érvényesülését pedig a következő mozzanatokkal igyekeztünk elősegíteni.

Az óra kezdőénekével, a „Dombon török a diót...” c. dal eléneklésével az őszi munkák vidám hangulatát, a dió és a mogyorótörés örömeit idézzük fel tanulóinkban. A játékkal egybekötött ritmusgyakorlatok alkalmával a tanulók diótörő mozdulatokat végeznek, s így itt a készségfejlesztés egybekapcsolódik a diótörés élményével. A hangtálalási gyakorlatokat is ehhez az élményhez kapcsoljuk. A nyár gondos és szorgalmas munkájának eredménye az őszi gazdag termés. Ennek örül minden munkás ember: Dalolva újjong, nevetve-táncolva szüretel és ünnepel. Mi is ezt tesszük az énekóránkon a „Medvetánc”, valamint a „Szőlő érik” c. dalok eléneklésével, amikor is az őszenek az egyik: az emberre gyakorolt *vidám* arculatát éljük át dalainkban.

De a bánat is megüli szívünket, amikor a hervadó természet elsárgult, hulló leveleit, terméseitől megfosztott ágait pillantjuk meg. A tanítás fő mozzanataként az új dal tanítása során az őszi másik arculatát: bánatát és *szomorúságát* éljük át. Az őszi évszak eme kettős hangulatának ellentéte jól kidomborodik a tanítás új anyagának és előkészítő részének határán. Az élet minden jelensége egy régebbi folyamatnak a lezárását és egy következő folyamatnak a kezdetét jelenti. Az elmúlás feletti *szomorúságban* átéljük az új születésének *örömet* is. (Tanítandó dalunk utolsó sora is előre mutat a tavaszra.) Ez az *összetett érzelmi komplexum* megalapozott esztétikai érzelmet kelt, s ez segíti tanulóinkat abban, hogy a műalkotásokat idővel helyesebben tudják felfogni, hogy a pesszimistának látszó művészi alkotásokban is meglássák a kibontakozó, örökké fejlődő élet optimizmusát. Ezért éneklünk záróénekként a tavaszról.

Minden szöveges dalban a szövegi és a zenei rész egymástól elválaszthatatlanul, párhuzamosan haladva, egymást kiegészítve és támogatva igyekezik a mondanivalót a maga teljes érzelmi gazdagságában művészi módon kifejtetni. A szövegi és a zenei mondanivaló ilyeszerű egységesülésére igyekszünk az új dal tanítása során rámutatni. Például:

1. „Rózsa szirma harmatos,
Az én szívem bánatos.”

A két sor azonos hangulatát, azonos dallammal fejezi ki a dal. A bánatos sóhajt a dallam a „mi-mi-szó-mi” motívummal fejezi ki.

2. A dallamhangok is — miként a levelek — lefelé hullanak:
„Mi — ré — dó — ti — lá ...
Hull a le — vél — is ...”

A tárgyi koncentráció elvét az élmények gazdagítására használjuk fel, amikor Petőfi Sándor Ősz elején c. költeményét és Móra Ferenc Levelek hullása c. olvasmányát idézzük.

De az őszi tájhoz fűződő élményeket felidézhetjük művészi képekkel, festményekkel is. Minden valószínűség szerint fogalmazni és rajzolni is fognak tanulóink az ősziről.

ÉNEK A II. OSZTÁLYBAN

A tanítás anyaga: Rózsa szirma harmatos . . . kezdetű dal megtanítása.

Feladat: a) Az egyenletes lüktetés és a méretfelelés, valamint a szó-, lá-, mi- hangok dallamfordulatainak gyakorlása a Dombon törik a diót . . . kezdetű ismert dal felhasználásával; az új dal minél könnyebb, gyorsabb és eredményesebb hallásutáni megtanítása érdekében.

b) A dal hallásutáni megtanítása a nevelőtartalmak és a köréje fonódó nevelő gondolatok felhasználásával: — Az évszakok szabályos váltakozása, szüntelen körforgása a természet örök mozgásának a kifejezője. Az örökké alakuló természet a maga kifogyhatatlan szépségeivel a legváltozatosabb módon gyönyörköd-teti az emberiséget, mely együtt újjong a virágzó tavasszal, az érlelő nyárral, vagy együtt szomorkodik az őszi lombhullással, a csendes hervadással.

A szemléltetés eszközei: A tankönyv és a tábla képe, egy szál rózsa és a tanító énekhangja.

Tárgyi koncentráció: Móra Ferenc Levelek hullása c. olvasmánya, Petőfi Sándor Ősz elején c. verse. Fogalmazás és rajzolás az ősziről.

1. *Szervezés:* Az énekkönyv, az énekfüzet és a ceruza kikészítése.

2. *Kezdőének:* A Dombon törik a diót . . . kezdetű dal eléneklése.

Dombon törik a diót, a diót,
Hegyen meg a mogyorót, mogyorót,
Rajta, vissza,
Tessék kérem megbecsülni,
És a földre lecsücsülni. Csücs!

3. *Hangszépítés:* Az ajakkerekítés és az érthető szövegejtés gyakorlása a dal kezdő részletének — „Dombon törik a diót” — játékos felhasználásával, valamint a bemutatás és az utánzás módszerének alkalmazásával.

(Halkan énekelve a dió és a mogyoró kerek formáját utánozzuk ajkunkkal, amikor a „dombon” és a „dió” szavakban az O hangokat énekeljük. A zöngés és a zöngétlen mássalhangzók érthető, szépen artikulált kiejtésével, éneklésével a dió meg a mogyoró törésének hangutánzását igyekszünk játékos módon és hangulatosan megvalósítani.)

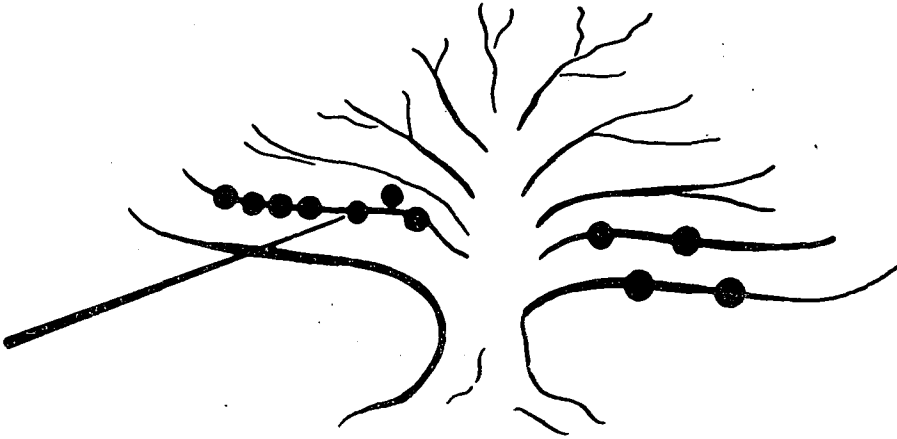
4. *Játékkal egybekötött ritmusgyakorlat:* A Dombon törik a diót . . . kezdetű dal éneklése játékkal egybekötve.

(A tanulók egymás kezét fogva körben járnak. A kör közepén áll egy tanuló, aki a dal első felét énekl. A „Rajta — vissza” dalrészlet éneklését átveszik a körben járók, mikoris a „Rajta — vissza” minden szótagjára állva tapsolnak, majd ellenkező irányban folytatva a járást, tovább énekl. Végül, a dal befejezéseként „Csücs” kiáltásra mindenki leguggol. Aki leghamarább leguggolt, az kerül a továbbiakban a kör közepébe előénekesnek.)

A játék folyamán az osztály többi tanuló a padban diótörő mozdulatokkal, ujjakkal kikopogják a dal ritmusát. Egy tanuló később egyenletes „tá” dobüté-

sekkel, majd egy másik tanuló egyenletes „ti-ti” faütdököpogással kíséri az osztály énekes munkáját.

5. *Játékos dallamgyakorlat:* „Dióverés” hangtalálási gyakorlattal egybekötve. A tábla képe:

a) A Dombon törik a diót... c. dal éneklése szöveggel, és a dallam hangjainak mutatása a „diófán”. A mutatópálca a táblai képen követi a szöveges éneklést, majd ezután a szöveges éneklés követi a mutatópálca mozgását.

(Vegyétek kezetekbe a ceruzát! Ez lesz a „dióverőtök!” Nekem is van „dióverőm”: a mutatópálcám! Utánozzátok az én „dióverőm” mozgását a ti „dióverőtökkel” a levegőben!) Szöveges éneklés, táblai mutatás a tanulók utánzó mozdulataival.

b) A dal zümmögve való éneklése és a dallam hangjainak mutatása a „diófán”. (A zümmögő énekléskor figyelmeztessük tanulóinkat, hogy a zümmögő énekléskor a dal szövegére gondoljanak.)

c) A dal dallamrajzának, dallammozgásának megbeszélése. (Hány hangból áll a dal első fele? — Hány hangból áll a dal második fele? — Melyek voltak ezek?)

d) A dal szöveges éneklése és a dallam hangjainak táblai mutatása.

é) A mutatott dallamhangok megnevezése.

f) A mutatott dallamhangok kézjelekbe szedése.

g) A dal szöveges éneklése és a dallamhangok kézjelekkel való mutatása.

h) A dal szolmizálása és a dallam kézjelekkel való mutatása.

i) A dal szolmizálva való éneklése a „diófáról”.

j) A „Süss fel nap...” és a „Lopok, lopok szőlőt...” c. dalok éneklése a táblai hangképekről.

(Mindezek a következő elvi megfontolások alapján történtek:

— Az énekelt dallam hangviszonylatainak rajzzal és mozgással történő térbeli kivetítése;

— A hallás-, látás- és mozgásérzetek tér- és időbeli kapcsolatának megteremtése;

— A szükséges feltételes reflexek kialakulásának biztosítása.)

6. *Dalok ismétlése:* Medvetánc és a Szőlő érik c. dalok hangulatos, vidám éneklése! (Azt énekeltük, hogy dombon törik a diót, hegyen meg a mogyorót... De vajon

ki törhette a hegyen a mogyorót? — Mackó uram! Ő nagyon szereti, „Bokrában felkeresi, Egy tenyere tele vele, A másikkal úgy csap bele,” — így töri a ropogó, piri mogyorót.) Az eléneklés előtt kiosztom a szerepeket:

Mind: Jó a ropogó, piri mogyoró.

1. gyerek: Mackó uram szereti,
Bokrában felkeresi,
2. gyerek: Egy tenyere tele vele,
A másikkal úgy csap bele,
3. gyerek: Meghámozza, lám, lám,
És bekapja hám, hám.
4. gyerek: Ha teleszed egy mancsot,
Vígán eszi és csámcsog.

Mind: Jó a ropogó, piri mogyoró.

(Leszüreteltük már a diót, mogyorót. Mackó úr is segített szedni és megenni. De beérett a hegyoldal másik ízletes gyümölcse is, a szőlő. Erre figyelmeztetnek a madarak, amikor megcsipkedik az érett fürtöket. Sürögjünk, forogjunk, gyorsan szüreteljünk... Gondolatban legyünk mi is ott a vidám szüretelők között!) A Szőlő érik... kezdetű dal eléneklése csoportonként és egyénekenként:

„Szőlő érik, vessző hajlik,
Levele tarkul, víg nesz hallik.

Gazda, gazda, mossál kádat,
Szüretelőid várton, várnak.

Pántos puttony hadd forogjon,
Poharunkba must csorogjon.

Rézbográcsban hús rotyogjon,
Jószagú gőze göndörödjön.”

7. Az új anyag hangulati előkészítése:

A szőlőt, a diót, a mogyorót és a határ minden gyümölcsét, a föld gazdag termését már betakarították. Elnémul a határ. A madarak útra kelnek.

„Elröpülnek, elröpültek,
Tavaszi s nyári vendégei,
És őket már nemsokára
A kertek s mezők virága
S a fák lombja követi.” —

Írta Petőfi Sándor Ősz elején c. költeményében.

Erről az őszi lombhullásról énekelek én is nektek egy dalt!

(A tanári asztalon legyen a vázában néhány rózsaszál.)

8. A „RÓZSA SZIRMA HARMATOS” kezdőtű őszi dal bemutató éneklése!

1.

Rózsaszirma harmatos, az én szívem bánatos.

Sárgul az erdő, gomolyog a felhő.

2. Őszi ködbe öltözött, bólogató fák között,
Hull a levél is, didereg a szél is.
3. Hervadásban járok én, hej, de mégis várok én,
Új kacagásra: virágfakadásra.

A tanulók véleménynyilvánítása:

Mit fejeztem ki a dal éneklésével? Hol fejezte ki legszebben a dallam az én szívem bánatát? Az őszi hervadás után miben reménykedünk? Mit várunk?

9. *Céltűzés:* Tanuljuk meg mindnyájan ezt a szép őszi dalt!

10. *Daltanítás:* a) A dal első versszakának ismételt bemutatása.

b) A dal első versszakának két részben való megtanítása. *A dal első felének szemléltetése és megtanítása, ismétlődő dallamok észrevétele:*

„Rózsaszirma harmatos, az én szívem bánatos”.

(Mihez hasonlítottam az én szívem bánatát? A harmatos rózsaszirmhoz. A harmat talán a rózsaszirm könnyeit jelenti. Mivel egy a könny és egy a bánat, ezért mindkettőt ugyanazzal a dallammal énekelem. Figyeljétek meg!)

A dal első két sorát ismételten bemutatom. Ezután közösen énekeljük a dal két sorát.

(Énekeljük együtt! Figyeljétek meg, hol sóhajt fel bánatában legjobban a dal! Ezt a bánatos sóhajt a dallam szépen kifejezi a „mi-mi-szó-mi” éneklésével. Gyakoroljuk!)

A dal második felének megtanítása:

(Szomorúan látom [énekelve]: „Sárgul az erdő, gomolyog a felhő.” – De gyönyörködöm is az őszi táj sárguló, piruló, tarka színeiben. Nézzünk csak ki az ablakon! Sem a táj, sem a dallam nem fejez ki vidámságot, mégis szép mindkettő! Hull a levél, ereszkedik a felhő lefelé, s a dallamunk is követi őket! A felhők gomolygását is megrajzolja a dallam. Bemutatom. Most ezután ti is énekeljétek velem együtt!)

A tanult „részek” összekapcsolása.

Az első versszak éneklésének begyakorlása.

c) *A dal éneklése a második versszakkal.*

(Nyissátok ki a könyveteket a 10. oldalon! A tankönyv őszi tájképe mit mond,

mit mesél nektek az őszről? — A madarak útra keltek, messze mennek . . . Nagyanyó fázik, s fekete kendőjében siet a szobába. Fekete felhők úsznak az égen, a didergő szél fésüli az öreg fa kopaszodó ágait. A kert fái és bokrai mind búcsút intenek a melegebb vidékre távozó madaraknak. Figyeljétek meg, hogy a dallam miként fejezi ki a fák bólogató mozgását és a levelek hullását! Eléneklelem. A dallam is bólogatva, integerve fel- és visszahajlik. A dallamhangok is — miként a levelek — lefelé hullanak. A didergő szél reszketését is megérezzük dallamának ritmusában: ti-ti-ti-ti tá — tá.)

d) *A dal harmadik versszakának megtanítása, éneklése.*

Bemutató. Gyakorlás.

(Amikor az őszi hervadásban járunk, milyen gondolatok kísérik bennünket? — Sajnáljuk, hogy elmúlt a napsugaras, virágos nyár. Itt van már az ősz! Mit is írt róla Móra Ferenc a Levelek hullása c. olvasmányában? — Mit üzen az ősz a zörgő levelkekkel az embernek? — „A tél közeleg.” — Most pedig én kérdezem meg tőletek: Mit üzen nektek a tél a hó és a jég olvadásával, az első hóvirággal? — „Közeleg a tavasz.” Mit ígérnek a tavasz tündérei, illatos virágai? — A nyár termését, a nyár gyümölcseit. — Ezek az ígéretek mindig teljesednek? — Igen, mert a nyár után mindig ősz, az ősz után mindig tél, a tél után mindig tavasz, s a tavasz után mindig nyár következik. Így jár körben a természet. Örökké alakul, változik, él és éltet bennünket terméseivel és megújulásaival. — Ha most egy kicsit szomorúan is énekelünk a hervadásról, azért éneklésünk közben gondoljunk az új tavaszra is —: „Új kacagásra, virágfakadásra.” Énekeljük hát őszi dalunkat!)

e) *A dal ismételt, művészi bemutatása.*

A tempó és a dinamikai elemek helyes alkalmazása.

Tempó: Lassacskán.

Első versszak: *Dinamika:* Az első két sorát középerősen, a harmadik és a negyedik sorát pedig halkán énekeljük.

Második versszak: Az első és a harmadik sorát halkán, a második és a negyedik sorát pedig kissé erősebben énekeljük.

Harmadik versszak: Az első felét halkán, a második felét pedig közép-erősen énekeljük.

11. *Begyakorlás:* A dal három versszakának éneklése csoportonként és egyénenként.
12. *Záróének:* Csicsergő fecskéink már messze járnak . . ., de tavasszal újra visszatérnek. Boldogan fogjuk köszönteni őket a Májusi dallal! — Énekeljük el!

1. Villásfarkú fecske madár,
Jaj, de régen vártunk,
Kis ibolya, szép hóvirág
Kinyílt már nálunk.

2. Fátyolszárnyú kis méhecskék
Zúgva — zöngve szállnak,
Cifra lepkék, kék legyecskék
Ide-oda járnak.

3. Rózsa, rózsza, piros rózsza
Nyitogatja kelyhét,
Itt a tavasz, lessük, várjuk
A csicsergő fecskét.